

Болотнікова А.П., Бечкало Н.В.,
Маркіна А.І., Сидорова А.К.

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ЗООНІМАМИ

Анотація. У статті досліджено особливості та способи перекладу фразеологічних одиниць із зоонімами. До аналізу було залучено фразеологічні одиниці англійської та польської мови та їхні відповідники в українській мові. Зазначено, що основою фразеологічних одиниць здебільшого є образи, які символізують собою традиції, вірування, світосприйняття різних народів, тим самим вони є унікальним складником мовного надбання конкретного етносу. Було виокремлено основні способи перекладу фразеологічних одиниць із зоонімами: повний фразеологічний еквівалент – ідентичний із початковим мовним еквівалентом; частковий фразеологічний еквівалент – містить лексичні, граматичні або лексико-граматичні несумісності за наявності однакового значення; описовий переклад – переклад фразеологічних одиниць за допомогою вільного поєднання слів; калькування – дослівний переклад, який уможливорює розуміння живого образу іншомовного фразеологізму.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, зооніми, повний еквівалент, частковий еквівалент, описовий переклад, калькування.

Bolotnikova Alla, Beckalo Nelya,
Markina Antonina, Sidorova Anastasia

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH ZOONYMS TRANSLATION FEATURES

Summary. The article explores the peculiarities and phraseological units with zoonyms translation methods. Phraseological units of English and Polish were included in the analysis and their counterparts in the Ukrainian language, that were selected from the phraseological dictionaries of the mentioned languages. An analysis of the use of translation methods for phraseological units with zoonyms is given, examples of Ukrainian, Polish and English are given and the specifics of their translation are described. It was important to clarify the role of the individual components of the common meaning of the phraseological unit, to clarify and justify the question – how these components retain their properties in the phraseological units in the language of translation. In the course of the research, the main ways of translating phraseologisms from the source language into the language of translation were described and analyzed. It is stated that the basis of phraseological units are mostly images that symbolize the traditions, beliefs, worldviews of different peoples, thus they are a unique component of the linguistic heritage of a particular ethnic group. Phraseological units can be motivated and unmotivated. It is the unmotivated phraseologisms that are more difficult to translate. Preferably, during the translation process they resort to calculating or descriptive methods. The main phraseological units with zoonyms translation methods were distinguished: the full phraseological equivalent is identical with the original linguistic equivalent; partial phraseological equivalent that contains lexical, grammatical or lexical-grammatical incompatibilities with the same meaning; descriptive translation is the translation of phraseological units with the free combination of words; calque is a literal translation that makes it possible to understand the image of a foreign-language phraseology. The choice of translation method depends on the specifics of the phraseological unit, which must be able to recognize the translator, given the correspondence of the general content, emotional, stylistic color and reflection of linguistic and cultural features.

Keywords: phraseological units, zoonyms, full equivalent, partial equivalent, descriptive translation, calque.

Постановка проблеми. Фразеологізми становлять суттєвий прошарок лексики всіх мов світу. Як усне, так і писемне мовлення досить часто репрезентовані різноманітними фразеологічними одиницями (далі – ФО). Способи перекладу ФО є однією з важливих проблем дослідження в сучасному перекладознавстві. Дослідження ФО на тепер є актуальною темою, оскільки вони репрезентують собою конкретну лінгвокультуру, її специфіку та унікальність. Крім того, порівняльне вивчення ФО різних мов є необхідним для встановлення подібностей та відмінностей лінгвокультури.

Переклад ФО є одним з найскладніших і найцікавіших завдань у межах сучасної теорії перекладу. Труднощі перекладу ФО можна пояснити складністю їхньої семантичної структури. Фразеологізми можна назвати своєрідними «мікротекстами», які, як справедливо зазначає О. Кунін, переда-

ють інформацію, зберігаючи внутрішній стан мовця і його емоційне ставлення до предмета мовлення [2, с. 207]. Їхньою специфічною рисою є часткова або повна несумісність плану змісту й плану вираження, що окреслює специфіку ФО та впливає на прийоми і способи перекладу. Крім того, труднощі адекватного розуміння й перекладу ФО зумовлені також образністю і втратою компонентами фразеологізмів самостійного лексичного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей перекладу ФО займалися: С. Влахов, О. Кунін, Я. Рецкер, В. Телія, С. Флорін та інші. Але на сьогодні не існує єдиного способу перекладу ФО, яким би було зручно послуговуватися фахівцям у процесі своєї діяльності. Саме тому існує необхідність аналізу та опису основних способів, методів, прийомів та особливостей перекладу, оскільки перед перекладачами щоразу постає важливе завдання

вербалізації ФО вихідної мови в мові перекладу. Дослідники С. Влахов [1], О. Кунін [2], В. Телія [5], С. Флорін [1] та інші вказують на труднощі перекладу ФО та шляхи їх вирішення. Подекуди, коли перекладач знаходить рівноцінний фразеологічний відповідник в словнику, доводиться підбирати децю інші способи перекладу, оскільки такий варіант відповідає конкретному контексту. Найчастіше такі випадки трапляються в текстах конкретного стилю, оскільки не кожен фразеологізм можна вживати без уточнення його емоційного забарвлення.

Формулювання мети статті. Метою дослідження є аналіз особливостей та способів перекладу ФО із зоонімами.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У статті виокремлено та описано особливості та способи перекладу ФО з зоонімами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретик перекладознавства Я. Рецкер наголошує, що вірогідність отримання адекватного перекладу ФО залежить здебільшого від співвідношень між еквівалентами вихідної мови й мови перекладу: ФО має в мові перекладу абсолютний відповідник, тобто ФО вихідної мови абсолютно ідентична ФО в мові перекладу і, відповідно, перекладається еквівалентом; ФО можна відтворити в мові перекладу тим чи тим відповідником, тобто ФО вихідної мови лише частково подібна до ФО у мові перекладу, і перекладають його за допомогою варіанту (аналога); ФО не має в мові перекладу ні еквівалентів, ні аналогів, і варіанти його перекладу не наведені в словнику, у такому випадку фразеологізм в мові перекладу передається іншими засобами, не фразеологічними [4, с. 89].

Лінгвіст О. Кунін справедливо наголошував, що всі англійські фразеологізми поділяються на еквівалентні і безеквівалентні. Відповідно до типів фразеологізмів вчений виокремлює такі основні прийоми перекладу ФО [3, с. 11]:

1. Повний фразеологічний еквівалент, який ідентичний із початковою ФО за значенням, лексичним складом і образністю, стилістичним забарвленням і граматичною структурою. До цієї групи зараховують інтернаціональні фразеологізми, засновані на міфологічних переказах, біблійних легендах та історичних фактах. Повний еквівалент не залежить від контексту.

2. Частковий фразеологічний еквівалент, що містить лексичні, граматичні або лексико-граматичні невідповідності за наявності однакового значення й однакової стилістичної спрямованості. Часткові еквіваленти поділяють на часткові лексичні та часткові граматичні. Часткові лексичні еквіваленти, зі свого боку, за О. Куніним поділяють на дві групи:

– еквіваленти ФО, подібні за значенням, стилістичною спрямованістю та близькі за образністю (граматична структура може як збігатися, так і не збігатися), але є певні розбіжності в лексичному складі.

– еквіваленти ФО, подібні за значенням, стилістичною спрямованістю, але різні за образністю (граматична структура може як збігатися, так і не збігатися).

3. Калькування – виправданий дослівний переклад, який уможливує розуміння живого

образу іншомовної ФО. Дослівний переклад частіше за все використовують за наявності розширеної метафори, гри слів і каламбуру.

4. Обертональний переклад – це пошук оказіонального еквіваленту, що використовують для перекладу ФО лише в конкретному контексті. Важливо наголосити, що оказіональність конкретного еквіваленту зумовлена лише особливостями контексту і що в іншому контексті той самий переклад може бути не обертональним, а повним або частковим еквівалентом.

5. Вибірковий фразеологічний еквівалент – переклад, під час якого з декількох еквівалентів обирають найбільш відповідний для конкретного контексту: *break the ice* можна перекласти як *пробити лід, зробити перший крок, започаткувати, порушити мовчання*.

6. Описовий переклад – переклад ФО вільним поєднанням слів; такий переклад вважають найзручнішим для передавання зворотів термінологічного характеру, що не допускають буквального перекладу.

Фахівець з теорії та практики перекладу В. Комісаров виокремив три зразки відповідностей ФО в мові перекладу:

1. Фразеологічні еквіваленти, подібні з вихідними ФО за всіма критеріями. У цьому випадку в мові перекладу є подібний фразеологізм, що є відповідником оригіналу як за прямим, так і за переносним значенням: *The sword of Damocles* – *Дамоклів меч*.

2. Фразеологічні аналоги, що збігаються за семантикою і стилістичною спрямованістю, але з іншої образністю: *A bird in the hand is worth two in the bush* – *Краще синиця в руках, ніж журавель у небі*.

3. Калькування: *Necessity is the mother of invention* – *Необхідність – мати винахідливості*. Відповідності цього зразка можуть застосовуватися тільки, якщо початковий образ ФО досить «прозорий», і його відтворення в мові перекладу уможливує розуміння реципієнтом переносного значення.

С. Флорін і С. Влахов наголошують, що «фразеологізм треба перекладати фразеологізмом», але одночасно зазначають: «ми не абсолютизуємо це правило; просто вважаємо, що до такого перекладу, як до ідеалу, потрібно прагнути передовсім і шукати інші шляхи, лише переконавшись у недоцільності фразеологічного перекладу в конкретному тексті» [1, с. 139]. За наявності фразеологічних відповідників ідеться про фразеологічний переклад. В іншому випадку переклад здійснюється іншими, нефразеологічними способами. С. Флорін і С. Влахов, покликаючись на дослідження О. Куніна і В. Комісарова, виокремлюють повні, часткові і відносні еквіваленти для фразеологічного перекладу. Щодо нефразеологічного перекладу, лінгвісти також підтримують міркування О. Куніна, виокремлюючи калькування й описовий переклад. Щодо обертонального перекладу, то С. Флорін пропонує термін «контекстуальний переклад»: фразеологізм *to be a poor hand at something* – перекладається як *бути не майстром давати поради*. Перекладаючи ФО, потрібно враховувати той факт, що емоційне забарвлення його ґрунтується на образності. Отже, для того щоб передати це забарвлен-

ня у процесі перекладу, важливо дотримуватися цієї образності. Також варто звернути увагу на те, що багато ФО мають яскраве лінгвокультурне забарвлення. Саме цю проблему можна вважати основною під час перекладу ФО. Покликаючись на класифікацію, запропоновану С. Флоріном та С. Влаховим, розглянемо способи перекладу ФО із зоонімами.

Повний фразеологічний еквівалент – це еквівалент фразеологізму в мові перекладу, який збігається з фразеологізмом у мові оригіналу за значенням, лексичним складом, образністю, стилістичним напрямком та граматичною структурою. Наприклад, **старий лис** (досвідчена, хитра людина): *У серці її все аж кипіло від гніву. У таку мить цей старий лис... тікає від роботи!* (Собко, Срібний корабель); *Your father is a shrewd old fox. – Твій батько проникливий старий лис; Jest to plan bardzo ryzykowny, ale opiera się na jednej przestance: na znajomości psychiki starego lisa Abwehry. – План занадто ризикований, але ґрунтується на одній умові: пізнання психіки старого лиса Абвера.* (Szyplulski Andrzej, Sařjan Zbigniew, Stawka większa niż życie. Ця ФО звучить однаково в досліджуваних мовах, має таке ж значення – опис досвідченої, але водночас підлої людини.

Частковий фразеологічний еквівалент – це така ФО, яка не змінює значення чи стилістичне забарвлення загалом, але має певні розбіжності з текстом оригіналу, а саме: лексичні, граматичні або лексико-граматичні. Наприклад, **темна конячка** (малознайома, підозріла людина): *Jane's such a dark horse. I had no idea she'd published a book. – Джейн дійсно темна конячка. Я навіть не уявляла, що вона випустила книгу. Темна конячка, про яку ніхто і подумати не міг, і яку безтурботний герцог Сент-Джеймс навіть не помічав в списку, тріумфально промчала повз трибуни.* (Бенджамін Дізраелі, Молодий Герцог). *Kandydatka z Europy Wschodniej okazała się czarnym koniem ubiegłoroczných wyborów Miss Świata. – Кандидатка із східної Європи виявилася справжньою темною конячкою минулорічного вибору Miss Всесвіт.*

Походить цей фразеологізм з давнини й пов'язаний з кінним спортом. Темною конячкою називали учасника перегонів, котрий не очікувано здобував перемогу, але ця ФО перекладена частковим лексичним фразеологізмом, оскільки в англійській і польській мові це дослівно чорний кінь.

Описовий переклад – це переклад за допомогою вільного поєднання слів. Більшість ФО – це образні фразеологізми й підібрати потрібний еквівалент буває складно, тому застосовують саме описовий переклад, зберігаючи основне їхнє значення. Здебільшого описовий переклад застосовують у процесі перекладу фразеологічних

зрощень, оскільки їхнє логічне значення не виводиться із компонентів фразеологізму. Наприклад: **grinning like a Cheshire cat** (посміхатися на весь рот, шкірити зуби): *Hey, why are you grinning like a Cheshire cat? – Хей, ти чому посміхаєшся на весь рот?* (Lemony Snicket, The Carnivorous Carnival). У тексті оригіналу використано ФО, яка містить лінгвокультурний компонент – «Чеширський кіт», персонаж із книги Льюїса Керрола «Аліса в Країні див», який постійно широко посміхається. Не кожен україномовний читач знає цього персонажа і може собі уявити про що йдеться, тому в цьому випадку обрано саме описовий переклад для кращого розуміння вжитого у фразеологізмі компонента.

Цікавим є вживання ФО із компонентом *smok* (дракон), який часто пов'язаний з образом Вавельського дракона: **smok wawelski** – це за легендою дракон, який поїдав місцевих дівчат та довгий час жив у печері, вхід до якої знаходиться коло замку Вавель у Кракові. Звідси походить ФО **siedzi jak smok** (довго сидіти в одному місці) [6].

Калькування – це дослівний переклад ФО з мови оригіналу для кращого розуміння та сприйняття реципієнтом відповідного образу. Наприклад: **keep a dog and bark oneself** (тримати, собаку, а гавкати самому): *Ellen: The cleaning lady washes my floors every Tuesday, but I always wash them over again. – Jane: Don't be silly, Ellen. Why keep a dog and bark yourself? – Елен: Прибиральниця щовівторка миє підлогу в моєму будинку, але я завжди перемиваю її знову. – Джейн: Не роби дурниць, Елен. Навіщо тримати собаку, а гавкати самому?* ФО указує на те, що людина не повинна виконувати чужу роботу або роботу своїх підлеглих.

Варто зазначити, що найлегше було віднайти відповідники в різних мовах, описуючи способи повного та часткового еквівалентів, оскільки вони найбільш вживані та розповсюджені. Хоча найбільш оптимальним для перекладача є спосіб описового перекладу. Оскільки завдяки саме цьому способу фахівець може вільно зробити потрібний опис ФО для різних контекстів та сфер ужитку.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, вибір того чи того способу перекладу залежить від специфіки ФО, яку повинен уміти розпізнати перекладач, зважаючи на відповідність загального змісту, емоційного, стилістичного забарвлення та відображення лінгвокультурних особливостей. Для цього необхідно вміти послугувати словниками, у яких зафіксовано фразеологічні надбання різних мов. Якщо ж у словниках не зафіксовано потрібного еквіваленту, фахівець повинен самостійно вміти правильно обрати найбільш відповідний спосіб перекладу, не спотворюючи його образності та стилістичного забарвлення. Звісно ж, дослідження не вичерпує всієї проблеми особливостей та способів перекладу ФО із зоонімами.

Список літератури:

1. Влахов С. Непереводимое в переводе / Влахов С., Флорин С. М. : Международные отношения, 1980. 383 с.
2. Кунин А. В. Английская фразеология [English phraseology]. Москва : Высшая школа, 1970. 344 с.
3. Кунин А. В. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре. Тетради переводчика. Москва, 1964. № 2. 52 с.
4. Рецкер Я. И. О закономерных соответствиях при переводе на родной язык. Москва : Высшая школа, 1950. 211 с.
5. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингво-культурологический аспекты. Москва : Международные отношения, 1996. 135 с.

6. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich: w 3-ch t. Warszawa : PIW, 1969–1978. T. III. 1972. 996 s.
7. Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego. Warszawa, 1985.

References:

1. Vlakhov S. (1980). Neperevodimoe v perevode [Untranslated in translation] / Vlakhov S., Florin S. M. : Mezhdunarodnye otnosheniya, 383 s.
2. Kunin A. V. (1970). Anglijskaya frazeologiya [English phraseology]. Moskva : Vysshaya shkola, 344 s.
3. Kunin A.V. (1964). O perevode anglijskikh frazeologizmov v anglo-russkom frazeologicheskom slovare [On the translation of English phraseological units in the English-Russian phraseological dictionary]. Tetradi perevodchika. Moskva, vol. 2, 52 s.
4. Rezker Ya. I. (1950). O zakonomernykh sootvetstviyakh pri perevode na rodnoj yazyk [On natural correspondences when translating into the native language]. Moskva: Vysshaya shkola, 211 s.
5. Teliya V. N. (1996). Russkaya frazeologiya. Semanticheskij, pragmaticheskij i lingvo-kulturologicheskij aspekty [Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguistic-cultural aspects]. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 135 s.
6. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich [New book of proverbs and Polish proverbial expressions]: w 3-ch t. Warszawa: PIW, 1969–1978. T. III. 1972. 996 s.
7. Skorupka S. (1985). Słownik frazeologiczny języka polskiego [Phraseological dictionary of the Polish language]. Warszawa.